

KUML 2022

KUML 2022

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Bromme genbesøgt

Når ældre arkæologiske lokaliteter bliver historiske

AF GUSTAV HEJLESEN SOLBERG

Landsretssagfører Erik Westerby havde et mål i sit lange virke som amatørarkæolog. Han ville bevise, at der havde levet mennesker i Danmark i de dele af istiden, hvor landet ikke var dækket af indlandsis. I årevis finkæmmede han skråninger langs søer, moser og vandløb i hele Danmark. I 1944 kunne han endelig triumfere på en mark nordvest for Sorø. Det var et groft formet redskab af flint, som fik ham til at standse op. Sporet blev varmere, da han fandt bearbejdet flint i dybtliggende moselag. Efterfølgende analyser af pollen-korn bragte det endelige bevis, nemlig at fundlaget var fra den del af istidens afslutning, som kaldes Allerødperioden.

Westerby stod for den indledende udgravning i 1944, men blev alvorligt syg, hvilket ledte til, at Nationalmuseets Therkel Mathiassen i stedet stod for de større udgravninger, som fandt sted senere i 1945. Westerby var meget utilfreds med Mathiassens udgravningsmetoder, da han mente, at gravearbejdet blev udført for hurtigt uden den nødvendige varsomhed, og at Mathiassen i det hele taget ikke organiserede sine udgravninger godt nok. Kritikken ledte til, at Westerby selv foretog nogle mindre udgravninger på lokaliteten frem til 1950. Bromme var den første senpalæolitiske plads til at blive opdaget i Danmark og lægger derfor navn til Brommekulturen fra ca. 11.600-9.800 f.Kr. Kulturen er en af de ældste i landet og udgør dermed et af de første kapitler i historien om mennesker i Danmark.

I et samarbejde mellem Nationalmuseet, Museum Vestsjælland, Museum Sydøstdanmark og Københavns Universitet blev dele af denne klassiske lokalitet genudgravet i september 2021.¹ Udgravningen var den første ved Bromme, siden Westerby lukkede sit sidste felt i 1950. Den forløb i to uger og havde til hovedmål at undersøge bevaringsforhold på pladsen. I denne artikel vil genudgravningen i 2021 i stedet blive brugt til at undersøge udgravningsmetoder i et forskningshistorisk perspektiv. Genudgravningen gør det nemlig muligt at efterprøve, om der er hold i Westerbys kritik af Mathiassens udgravningsmetoder, og om Westerby levede op til sine egne idealer. Fejden

Fig. 1. Erik Westerby med den første Brommespid fra Allerødlaget. – Foto: F. Westerby.

Erik Westerby with the first arrowhead from Bromme, found in the Allerød layer.

mellem Westerby og Mathiassen og deres forskellige udgravningsmetoder viser, at det kan være frugtbart at inddrage personlige forhold og historiske dynamikker, når man beskæftiger sig med resultater fra gamle udgravninger i nutidens forskning.

Efter Westerbys død i 1981 blev alt arkæologisk relevant materiale doneret til Nationalmuseet. Dette gjaldt bl.a. også de mange fund fra Bromme, som inkluderede skrabere, stikler, fauna og de karakteristiske Brommespidser. Materialet gjorde det muligt for Anders Fischer og Finn Ole Sonne Nielsen at udarbejde en samlet publikation for denne lokalitet, der udkom i 1986. Ud over det arkæologiske materiale blev der også doneret breve, notesbøger og andet relevant materiale for hans udgravninger, herunder Bromme. Materialet er i denne sammenhæng blevet systematisk gennemgået med to punkter for øje: Først og fremmest på det materiale, der var direkte relevant på den genudgravede del af Bromme, herunder notater, dagbøger og breve omhandlede udgravningen. Dernæst materiale, der afspejler de personlige relationer mellem Westerby og Mathiassen, da det er vigtigt for at forstå indholdet af den kritik,

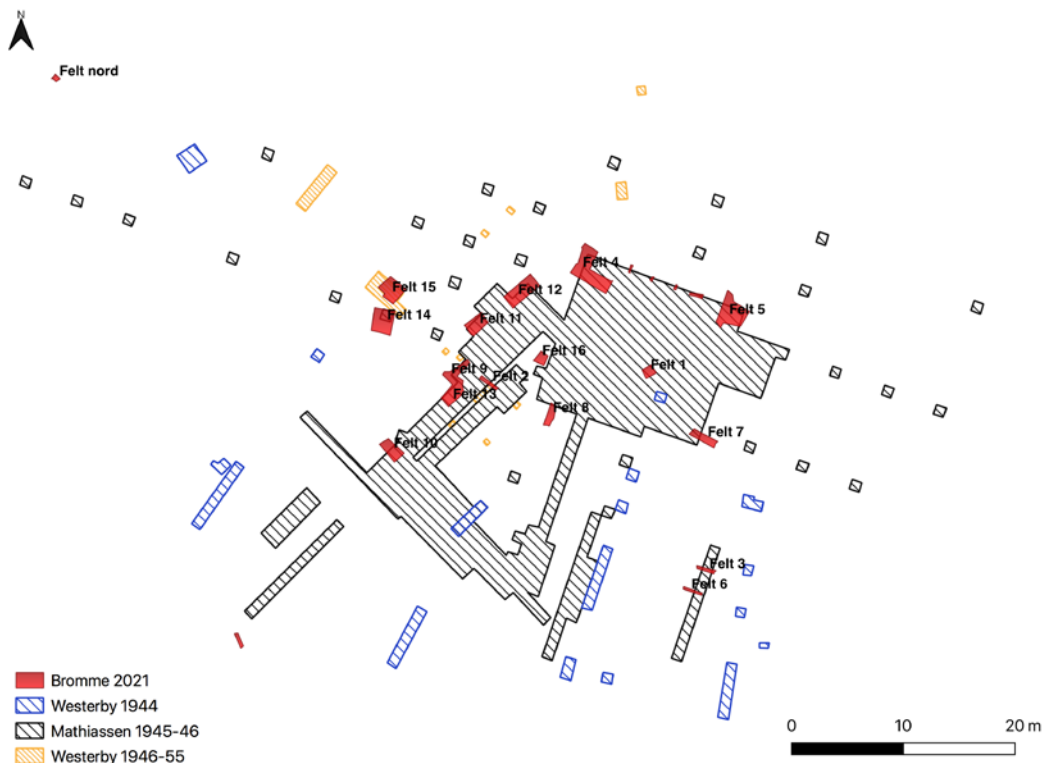

Fig. 2. Kort over Bromme med både nye og gamle udgravninger af S.N. Elleskov.
 Plan of Bromme showing both recent and previous excavations marked by S.N. Elleskov.

Westerby havde af Mathiassens udgravninger. Ydermere var dette primært Westerbys materiale, hvilket kan give et ensidigt billede af begivenhederne. Dette afspejler sig derfor i, hvordan denne artikel primært vil fokusere på Westerbys opfattelse af hændelserne.

En livslang fejde

Historien om Erik Westerby følger et mønster. For hver en betydningsfuld arkæologisk opdagelse, han gjorde, blev der tilknyttet et stort personligt tab. Dette startede tidligt, da hans far gjorde det klart for ham, at en karriere inden for arkæologi ikke var en mulighed.² Jura blev derfor hans levevej, og han brugte siden en del af indtægterne fra sin stilling som advokatfuldmægtig til at finansiere sit arkæologiske virke. Det viste sig dog at være vanskeligt, da det etablerede arkæologiske miljø i Danmark var kritisk over for hans idéer. Udfordringerne, Westerby mødte undervejs, har givetvis haft en indvirkning på den kritik, han rejste af Mathiassens udgravninger.

Den første store opdagelse, Westerby gjorde, var den mesolitiske lokalitet Bloksbjerg ved Klampenborg. Her udførte han en række udgravninger fra 1919 til 1927, hvilket resulterede i publikationen *Stenalderbopladsen ved Klampenborg: nogle Bidrag til Studiet af den mesolitiske Periode*. Publikationen blev udgivet til stor international ros, bl.a. af den amerikanske antropolog og arkæolog Dr. George Grant MacCurdy, som skrev en strålende anmeldelse i det amerikanske tidsskrift *American Anthropologist*.³

Inden for Danmarks grænser var begejstringen ikke nær så stor. Daværende underinspektør for Nationalmuseet, H.C. Broholm, fandt plads i sin artikel, "Langøfundet", publiceret i *Aarbøgerne for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, til at kritisere Westerbys arbejde. Broholms kritik gik generelt på nogle af de genstandstyper, som Westerby erkendte. Han skrev, at Westerbys resultater skulle forvises til "[...]fantasiens verden, hvor de hører hjemme".⁴ Westerby fremsatte denne publikation som sin doktorafhandling ved Københavns Universitet, men blev afvist.⁵ Afslaget startede hans kamp mod det etablerede forskningsmiljø i Danmark.

Westerbys næste opdagelse var endnu en mesolitisk boplads, denne gang Øgaarde i Åmosen på Vestsjælland i 1938. Han besluttede sig dog for at fokusere på sit jurastudie og overlod udgravningen til Nationalmuseet. To gange under udgravningen Øgaarde besøgte Westerby feltet, som Mathiassen var anfører for. Hvad Westerby iagttog på udgravningen, bragte ham dog kun stor skuffelse. Udgravningsmetoden virkede ifølge Westerby uorganiseret, og den frembragte mange ødelagte genstande.⁶ Westerbys kritik vil blive udbygget senere i artiklen, hvor vi ser nærmere på, hvordan den relaterer sig til genudgravningen af Bromme i 2021.

Mesolitiske boplads var ikke noget nyt i dansk arkæologi, men det var palæolitiske boplads til gengæld. Fandt man en boplads af denne type, ville det omskrive historien om de første mennesker i Danmark. Westerby satte sig for at undersøge det danske landskab systematisk ved hjælp af jordbunds- og højdekort for at finde frem til de steder, hvor det ville give mening at bosætte sig i slutningen af den sidste istid. Og i 1944 lykkedes det altså endelig Westerby at finde Danmarks ældste boplads ved Bromme. Dog viste det sig, at opdagelsen snarere blev en byrde end en gave. Westerby havde på det tidspunkt færdiggjort sit jurastudie og kunne derfor lægge alle sine kræfter i at udgrave Bromme. Sådan gik det dog ikke. Westerby blev ramt af sygdom, som gjorde det umuligt for ham at udgrave Bromme selv. Arbejdet blev i stedet overladt til Nationalmuseet og Mathiassen. Præcis hvilken sygdom er uklart i kildematerialet, men det faktum, at Westerby valgte at give sit hjertebarn til Mathiassen, hvis arbejde han havde været yderst utilfreds med under udgravningen af Øgaarde, skal måske ses som et udtryk for sygdommens alvor.

Fig. 3. Flække (X38) fra Allerødlaget i felt 13.
– Skala: 2:3. Tegning: J.B. Jepsen.

Blade (X38) from the layer dated to Allerød oscillation found in trench 13. Scale 2:3.

Overdragelsen af ansvaret for udgravningen blev dog kun indledningen på problemerne, der knyttede sig til Bromme. Mathiassens udgravning blev først publiceret i en række avisartikler, der oftest var skrevet af ham selv. I arkiverne kan man finde Westerbys personlige eksemplarer af disse artikler, hvori han har noteret sine kommentarer til Mathiassens resultater. Noterne giver en fantastisk indsigt i, hvordan Westerby opfattede Mathiassens arbejde. I Erling Albrechtsen artikel “En 12.000 Aar gammel Stenalderboplads” fra 1945 er der flere sætninger, som er understreget og kommenteret af Westerby. “En skønne dag maate da et boplads-fund fra denne Tid fremkomme paa dansk Grund”.⁷ Dette, følte Westerby, underkendte det arbejde, han havde lagt i at finde den vigtige boplads. Westerby har noteret, at det var den samme forklaring, han havde fået af Mathiassen, som, han også følte, underkendte sit store arbejde. Albrechtsen nævner i sin artikel også kun, at det er Mathiassen, der har udgravet Bromme, og ikke Westerby. Dette udsagn har Westerby understreget, eftersom han også har udført udgravninger på pladsen.

Ifølge Westerbys noter havde Albrechtsen også misforstået, hvordan Bromme blev opdaget. Dette skrev Westerby ligeledes i et brev til Mathiassen for at rette ham i en lignende artikel om fundet.⁸ Måske var misforståelserne årsagen til, at Westerby senere meget detaljeret beskrev, hvordan han fandt bopladsen, da han i 1946 publicerede artiklen “Da Danmarks ældste Stenalderboplads blev fundet”. I stedet for at præsentere, hvordan eller hvad han udgravede på lokaliteten, prioriterede Westerby altså i højere grad at fortælle, hvordan han fandt pladsen i denne artikel.⁹

At anerkende andres arbejde lader til at have været vigtigt for Westerby. I en af Mathiassens avisartikler nævner han, hvilke dyr der blev fundet rester af under udgravningen, hvortil Westerby har skrevet i margen på sin avis: “Han kunde godt have ulejliget sig med at sige, at han ikke selv har bestemt Knoglerne”.¹⁰ Her anklager han igen Mathiassen for at tage æren for andres

arbejde. Dog var det ikke alle frustrationer, som Westerby udtrykte med ord. Flere steder i arkivmaterialet er der blot noteret “!!!” og “???” , endda også et hypotetisk spørgsmål, om Mathiassen havde indtaget rust, som han tydeligvis ikke kunne fordøje.¹¹

Eftersom Westerby så sig mere og mere bitter på det etablerede forskningsmiljø prøvede hans søster, Hjørdis Westerby, at skrive til Nationalmuseet for at finde arbejde til Westerby. Der herskede en opfattelse af, at Erik Westerbys sygdom knyttede sig direkte til striden, og derfor forsøgte hans søster at løse den. Nationalmuseet tilbød ham et job, selvom Mathiassen skrev i et brev til Hjørdis Westerby, at han ikke var meget for idéen. Ifølge ham ville det ikke tage Erik Westerby mere end otte dage, før han havde irriteret samtlige ansatte på museet.¹² Konflikten mellem parterne lader altså til at have gået begge veje.

Westerby er i denne periode i løbende kontakt med Mathiassen, hvor han fortæller om sine utilfredsheder. Men fra omkring september 1945 stopper Westerby med at læse brevene, han modtager fra Mathiassen, herunder også jobtilbuddet. Konflikten mellem dem varede til Westerbys død i 1981, hvor der i hans testamente stod, at alle hans fund, notater og optegnelser skulle doneres til Nationalmuseet, dog først efter Mathiassen var død. Westerbys sidste brev til Mathiassen opsummerer ganske præcist det nag, som Westerby bar til sin død.¹³

“Fra Museets Side finder man aabenbart, at alting nu er i bedste Orden. Man synes særdeles tilfreds med, at man ved Held og udfoldet Energi har reddet Fundet fra Efterstræbelser og sikret det mod at blive knyttet til en uværdig “privatmands” Navn, og over at man tilsyneladende med Tryghed kan betegne den kommende Publikation om “min” – dvs. Dr. Mathiasens – “Publikation”. Jeg for mit Vedkommende er ganske vist mindre tilfreds, men samtidig temmelig hjælpeløs. Det havde været bedre for mig om jeg slet ikke havde gjort dette Fund [Bromme red.], og disse sidste oplevelser i Forbindelse med tidligere Erfaringer har efterhaanden belært mig om Fordelen ved helt at faa kvalt mine arkæologiske Interesser. Fremtidige sysler med denne Videnskab må i hvert fald holdes for mig selv.”¹⁴

At grave dybt nok

I Westerbys artikel om opdagelsen af Bromme forklarer han, hvordan kulturlaget, som det meste af genstandsmaterialet blev fundet i, blev dateret ved hjælp af pollenanalyse til Allerødperioden, ca. 11,900-10,900 f.Kr.¹⁵ Det såkaldte Allerødlag var ifølge Westerby helt afgørende i udgravningen af lokaliteten og senere at forstå den. Laget skulle ifølge Westerby anses som ‘hellig jord’, der kun burde betrædes meget varsomt. I det lys virkede Mathiasens udgrav-

Fig. 4. Allerød (lag 8) i felt 13 med bevaret knoglefragment. – Foto: M. H. Jørgensen.
Allerød layer (layer 8) in trench 13 with bone fragment.

ningsteknikker ikke til at være så omhyggelige, som Westerby ønskede. Nogle steder gravede Mathiassen måske ikke engang dybt nok til overhovedet at finde kulturlaget. Genudgravningen i 2021 rummer en række interessante svar, hvad angår grave dybde under de gamle udgravninger ved Bromme.

Det er forholdsvis simpelt at finde ud af, om Westerbys kritik af Mathiassen var berettiget eller ej. Den første af målsætningerne for udgravningen af Bromme i 2021 var at genfinde de tidligere udgravninger, primært Mathiassens. Langt fra hele Mathiassens felt blev genudgravet, men nok til at give en indikation af, om han gravede dybt nok eller ej. Felterne, som vil blive fremhævet her, er felt 1, 4 og 14, hvilket alle er genudgravninger af Mathiassens felter, samt felt 15, som er en genudgravning af Westerbys arbejde.

Felt 1 blev undersøgt tidligt under genudgravningen i 2021. Formålet med udgravningen af feltet var at undersøge, hvordan fyldet i udgravningen så ud, eftersom kanten af feltet ikke kunne findes i udgravningen af felt 8. Felt 1 fortalte dog noget meget interessant, nemlig at Mathiassen ikke havde gravet dybere end 50 cm.¹⁶ I feltet var også et urørt stolpehul, hvilket styrker antagelsen om, at Mathiassen ikke gravede særligt dybt i dette felt. Allerødlaget blev ikke fundet i felt 1 under genudgravningen i 2021, og det virker også usandsynligt, at Mathiassen skulle have fundet laget under sin udgravning.

Fig. 5. Genudgravning af Mathiassens P19 og Westerbys felt XV. Fra venstre mod højre: Morten Fischer Mortensen (Nationalmuseet), Mikkel Sørensen (Københavns Universitet), Jasmin Pedersen, Niels Hartmann (Museum Vestsjælland), Thorbjørn Randrup og Gustav Hejlesen Solberg. – Foto: A.L. Howardsen.

Re-excavation of Mathiassen's P19 and Westerby's trench XV. From left to right: Morten Fischer Mortensen (National Museum of Denmark), Mikkel Sørensen (Copenhagen University), Jasmin Pedersen, Niels Hartmann (Museum West Zealand), Thorbjørn Randrup and Gustav Hejlesen Solberg.

Felt 4 fortalte en lignende historie, dog med en stor forskel. I feltet blev Allerødlaget fundet urørt af Mathiassen. Det virker, som om Mathiassen kun gravede i en dybde på ca. 35 cm i dette felt, mens Allerødlaget blev fundet i en dybde af 40-50 cm under udgravningen i 2021.¹⁷ Den 'hellige jord', som Westerby kaldte den, nåede Mathiassen heller ikke i dette felt.

Felt 14 røbede en anden historie. Feltet var nemlig ikke en genudgravning af Mathiassens hovedfelt, men i stedet et prøvehul gravet af Mathiassen tidligt i udgravningen. Feltet blev kaldt P19 i Mathiassens udgravning og lader til at være gravet dybere end de to førnævnte felter, men igen ikke helt dybt nok. Den tidligere nedgravning kunne kun iagttages til en dybde af 120 cm. Allerødlaget blev under udgravningen i 2021 fundet i en dybde af 170 cm i dette felt. Jorden var meget våd i denne dybde, og laget var særdeles velbevaret. Hvor Allerødlaget i nogle felter blot forekom som en mørk streg i sandet, så var laget i felt 14 fyldt med organisk materiale. De gode bevaringsforhold skyldes bl.a., at felt 14 lå tæt på Ålerenden, vandløbet, som løber langs Brommepladsen. Vandløbet ledte dog til problemer med vand i bunden af nedgravningen, hvilket Westerby også nævner, da han udgravede sit felt XV, lige ved siden af felt 14.¹⁸

Felt 15 i 2021-udgravningen er en genudgravning af det felt, som Westerby tilfældigvis også havde kaldt felt XV. Feltet er den eneste genudgravning af Westerbys udgravninger fra 2021. Westerby var også observant på stratigrafi, hvilket Mathiassen ikke var så interesseret i. Westerbys notater lader os derfor sammenligne stratigrafien, han så i 1950, da felt XV blev udgravet for sidste gang med, hvordan den ser ud i dag. To ting er værd at notere her: For det første, at der i 2021 nu blev fundet to nye lag oven på Westerbys øverste lag. Lagene stammer nok fra en udvidelse af Ålerenden. For det andet, at Westerby noterede et tyndt, mørkt lag i det dybeste grus, hvilket ikke var synligt i 2021.

Westerbys profil lignede den, som blev observeret i 2021 (fig. 6). Westerby nævner i et brev til Nationalmuseet fra november 1950, at han har udgravet dette felt og blev nødt til at stoppe på grund af det stigende grundvand. Han nævner også, at hans profil var væltet, hvilket også er ganske tydeligt i profilen observeret i 2021.¹⁹ Dette blev endda konkluderet under udgravningen og derefter bekræftet i arkivmaterialet på Nationalmuseet, hvor Westerby i sine breve selv beskrev hændelsen.

Det lader altså til, at Mathiassen ikke anså Allerødlaget som at være lige så altafgørende som Westerby. Selvom Westerby lagde meget vægt på Allerødlaget, var det under udgravningen i 2021 ikke det eneste lag, der blev fundet flint i. Faktisk blev der også fundet flintredskaber af typer, som ellers er karakteristiske for Brommekulturen i andre lag. I felt 13 blev der f.eks. fundet en stikkel i lag 1, ca. 1 m over Allerødlaget (fig. 6). Så Westerby kan måske have overvurderet Allerødlagets betydning. Det bør også nævnes, at ud af de 59 skaftungespidseser, som Mathiassen fandt, var der kun 16, som blev fundet i det 'mørke kulturlag'.²⁰ Allerødlagets vigtighed kommer i form af den klare datering, laget giver, men det er nødvendigvis ikke kun i det lag, man har gjort fundene.

I Fischer og Niensens genbearbejdning af Mathiassen og Westerbys materiale fra Bromme argumenterer de for, at der ikke blot har været én boplads på området, men flere typologisk og kronologisk forskellige bopladser.²¹ Dette bygger på en spredningsanalyse af materiale primært fra Mathiassens udgravning. I en

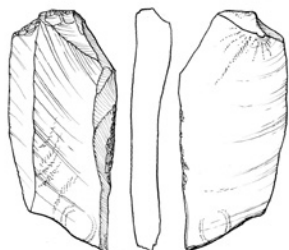

Fig. 6. Stikkel (X39) fra felt 13. – Skala: 2:3.
Tegning: J.B. Jepsen.

Burin (X39) from trench 13. Scale: 2:3.

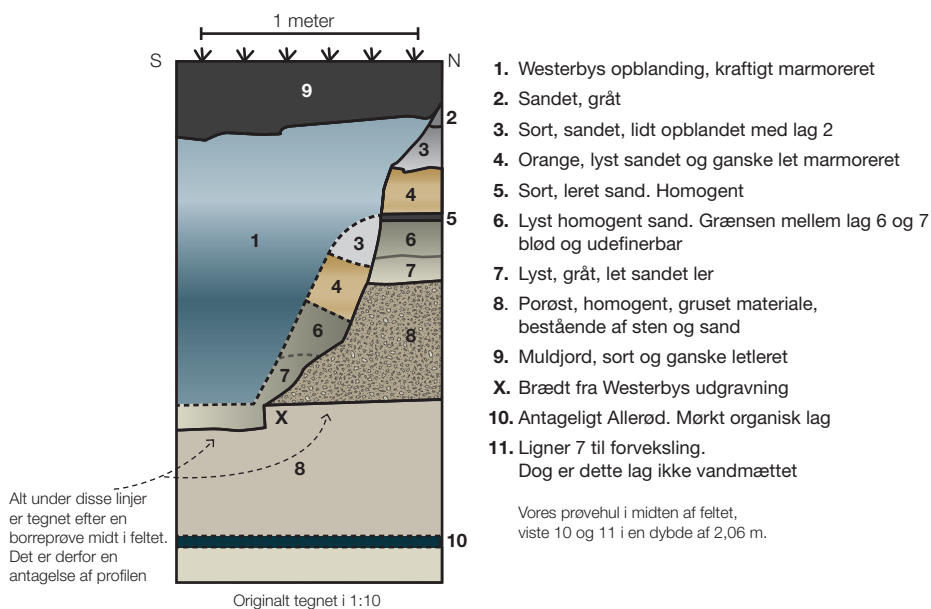

Fig. 7. Tegning af profil fra felt 15 af G.H. Solberg og T. Randrup.

Drawing of section in trench 15 by G.H. Solberg and T. Randrup. 1. Westerby's backfill, heavily mottled; 2. Sandy, grey; 3. Black, sandy, slightly mixed with layer 2; 4. Orange, pale, sandy and slightly mottled; 5. Black, clay-rich sand. Homogenous; 6. Pale, homogenous sand. Boundary between layers 6 and 7 diffuse and indefinable; 7. Pale, grey slightly sandy clay; 8. Porous, homogenous, gravelly material consisting of stones and sand; 9. Topsoil, black with a slight clay content; X. Board from Westerby's excavation; 10. Presumably Allerød. Dark organic layer; 11. Very similar to layer 7, but not waterlogged.

evaluering af Westerby og Mathiassens udgravningsmetoder noterer de, at “[...] man risikerer således, at figur 3 [udbredelsen af tildannet flint fra samtlige udgravede lag på Brommebopladsen, red.] ikke gengiver den oprindelige genstandsfordeling, men blot er et udtryk for gravearbejdets svingende kvalitet”.²² Genudgravningen i 2021 peger i retning af, at der er ret stor sandsynlighed for, at dette forbehold gør sig gældende.

Et spørgsmål om grundighed

En af de grundlæggende forskelle mellem Mathiassens og Westerbys udgravningsmetoder var, at Mathiassen udgravede store områder i korte perioder, ofte med mange folk beskæftiget til at grave. Westerbys udgravninger var uafhængige, hvilket gav ham mulighed for at grave langsommere, hvor han hele tiden kunne reevaluere, hvordan og hvor der skulle graves. Mathiassens udgravning, betalt af Nationalmuseet, blev startet og færdiggjort inden for et år, mens Westerbys mindre udgravninger strakte sig over seks år fra 1944 til 1950.²³

Ydermere varede Westerby's udgravning ved Bloksbjerg hele otte år. Da Westerby besøgte Mathiassens udgravning ved Øgaarde i 1939, var Westerby forfærdet over, hvad han så. Alle gravede i deres eget tempo uden nogen form for orden. Nogle gik hurtigt til værks og kastede jorden over skulderen i sådan en fart, at de ingen mikrolitter fandt, og de flækker, der blev fundet, var alle sammen ødelagte.²⁴

At grave for hurtigt var ikke et problem i sig selv. Problemet var alle de genstande, der blev overset under gravearbejdet eller endda ødelagt. Udgravningen i 2021 kan ikke fortælle os noget om, hvor hurtigt man gravede for 70 år siden, men vi kan se, hvad der blev overset i genopfyldet fra Mathiassens udgravning. Udgravningen i 2021 havde dog ikke til formål at undersøge en gammel fejde mellem to for længst afdøde arkæologer, og derfor var søgningen efter genstande i genopfyldet ikke et mål i sig selv. Genopfyldet blev ikke soldet, hvilket havde været nødvendigt for at få et resultat med større gyldighed. Men noget overset flint blev fundet i fyldet under udgravningen i 2021, og det kan være med til at give et indblik i, om der er hold i Westerby's kritik eller ej. Særligt to felter illustrerer materialets tvetydighed.

Det første felt fra genudgravningen i 2021, som er interessant at kaste et blik på, er felt 4. Feltet svarer til det nordvestlige hjørne af felt IX fra Mathiassens udgravning. I alle de genudgravede felter blev der også gravet en lille del uden for Mathiassens udgravning, så man kunne se den originale profil. I felt 4 blev der fundet 53 flintgenstande, hvoraf kun to af dem blev fundet i genopfyldet.²⁵ Hvilket taler imod Westerby's kritik, da to ud 53 antal genstande er en respektabel ratio at finde uden at solde.

I forhold til felt 4, så fortæller felt 5 en anden historie. Feltet svarer til det nordvestlige hjørne af felt X fra Mathiassens originale udgravning. I dette felt blev der fundet 36 flintgenstande, hvoraf 22 var fra genopfyldet. Mathiassen har noteret et ukendt antal fundne genstande i dette område under hans oprindelige udgravning. Det taler derfor i høj grad for Westerby's kritik, og forskellen mellem felt 4 og 5 vidner måske også om den kaotiske og uorganiserede måde, som arbejderne ifølge Westerby gravede på under Mathiassens udgravninger.

Westerby skriver også i sine notater, at han fandt ødelagte flintgenstande i jordbunkerne langs udgravningen. Disse jordbunker blev brugt til at fylde udgravningen, og i dette opfyld burde vi derfor finde ødelagte flintgenstande under udgravningen i 2021. Det var også tilfældet. I felt 14, Mathiassens P19, blev der fundet tre ødelagte flækker. En af dem, X423 (fig. 8), blev med sikkerhed fundet i genopfyldet, mens de to andres fundplacering var sværere at bestemme. Det er dog umuligt at sige med sikkerhed, om denne flække er blevet ødelagt under Mathiassens udgravning, men observationen stemmer påfaldende meget overens med Westerby's iagttagelser.

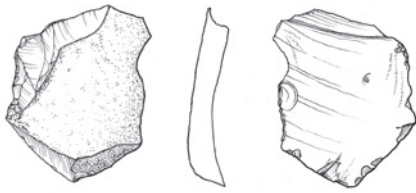

Fig. 8. Knækket flække fra felt 14.
– Skala: 2:3. Tegning: J.B. Jepsen.

Broken blade from trench 14. Scale: 2:3.

Feltnummer	Flint i fyld fra tidligere udgravning	Flint fra hele feltet	Note
1	0	1	Kun fund fra pløjelag
2	0	9	Kun fund fra pløjelag
3	0	2	Kun fund fra pløjelag
4	2	53	
5	22	36	
6	0	5	Kun fund fra pløjelag
7	3	12	
8	0	2	Kun fund fra pløjelag
9	0	11	Kun fund fra pløjelag
10	0	18	
11	0	30	
12	0	42	
13	0	17	Kun fund fra pløjelag
14	7	18	Herunder tre knækkede flækker
15	5	8	3 fund fra pløjelag
16	0	45	Kun fund fra pløjelag

Tabel 1. Oversigt over antal fund fra genudgravningen af Bromme i 2021.

Overview of the finds from the re-excavation of Bromme in 2021.

Efter at have læst Westerby's hårde kritik af Mathiassen's arbejde vil man selvfølgelig forvente, at hans eget felt XV vil være helt uden flintmateriale i genopfyldet. Det var dog ikke tilfældet. Feltet blev først åbnet i 1946, men udvidet i 1950. Otte flintgenstande blev fundet i feltet under genudgravningen i 2021, fem af dem i genopfyldet og tre af dem i den udvidede profil. Trods Westerby's kritik er det faktisk den største ratio af genstande fundet i profil og genstande fundet i genopfyldet under hele udgravningen i 2021. Dog med det forbehold, at felt XV var det eneste af Westerby's felter, som blev genudgravet. Fischer og Nielsen nævner dog, at Westerby fandt flere fund pr. udgravet kvadratmeter end Mathiassen, hvilket taler i den modsatte retning.²⁶

Selvom Westerby ikke selv ser ud til at have levet op til sine egne idealer, lader det altså til, at han har haft ret i, at Mathiassen overså materiale i sin udgravning. Ifølge Fischer og Nielsen skyldes det til dels mangel på systematisk

soldning. Observationerne i forbindelse med genudgravningen i 2021 peger i retning af, at det ikke kun er soldninger, der har manglet. Selve den kaotiske natur af Mathiassens udgravning lader til at være forstyrrende for de resultater, som ellers kunne drages ud af den. Resultaterne fra de gamle udgravninger virker derfor mere usikre end tidligere antaget.

At udgrave en udgravning

Når man genudgraver et tidligere udgravet område, knytter fundmaterialet sig ikke udelukkende til den periode, den oprindelige udgravning handlede om, i dette tilfælde det senpalæolitiske. Materialet relaterer sig også til den tid, det blev gravet i, i dette tilfælde 1940'erne. Under genudgravningen af Bromme i 2021 blev der også gjort et par fund af denne karakter, som er værd at fremhæve. Fundene blev ikke tildelt X-numre, og de bliver knap nævnt i udgravningsrapporten. Men for dette samtidsarkæologiske studie er de ganske relevante at nævne. Disse fund er resterne af en graveske og en del af en afstivningskonstruktion.

En rusten og næsten forgået graveske, eller i hvert fald håndtaget af en, blev fundet i felt 11, men informationen om, nøjagtigt hvilket lag eller hvor i feltet er desværre gået tabt. Håndtaget er fundet i et af Mathiassens felter, så det kunne have tilhørt hvem som helst på udgravningen. Den rustne tilstand af graveskeen gør det heller ikke muligt at sige mere om den.

I genudgravningen af Westerbys felt XV blev der fundet to større stykker træ. Fundet blev tolket som to afstivere fra hans tidligere udgravning, hvilket også stemmer overens med, hvad der efter udgravningen blev fundet på arkivet. Plankerne blev højst sandsynligt leveret af Carlsen & Nilou, der modtog ordren den 12. oktober 1950. Ud over træplanker til afstivning ville de også

Fig. 9. Resterne af en graveske fra Mathiassens felt.
– Foto: G.H. Solberg.

Remains of trowel from
Mathiassen's excavation.

Fig. 10. En af plankerne fra felt 15. – Foto: G.H. Solberg.

One of the planks from trench 15.

levere en arbejdsmand, som kunne hjælpe med at pumpe grundvand til 3,50 kr. pr. time. Westerby gravede i feltet indtil den 3. november 1950, hvor det blev lukket. I arkivet var der både billeder af afstivningskonstruktionen og plantegninger.²⁷ Plankerne blev genfundet den 15. september 2021 og genbegravet den 17. september 2021. I dette felt blev også fundet små fragmenter af stanniol, sandsynligvis fra Westerbys eller en af arbejdsmændenes frokost.

Sammenfatning

Eftersom genudgravningen i 2021 af Mathiassens felter ved Bromme kunne frembringe både ødelagte flækker og urørte Allerødlag, så er det svært at konkludere andet, end at Westerby havde ret i sin kritik af Mathiassens arbejde. Observationerne fra genudgravningen peger i retning af, at der blev gravet ganske kaotisk og ikke særligt organiseret på tværs af feltet, selvom kanterne har stået meget skarpt. Artiklens gennemgang af tre felter fra Mathiassens ud-

gravning kan få én til at sætte spørgsmålstegn ved de resultater, der er baseret på denne udgravning, særligt Fischer og Nielsens.²⁸ Det bringer mig til den overordnede pointe med denne artikel. At undersøge Bromme igen – ikke blot ud fra hvad vi kan finde den dag i dag, men også ved at inddrage arkivmateriale – viser tydeligt, hvor tæt den arkæologiske praksis knytter sig til de mennesker, der udfører den. Det er derfor vigtigt, når man undersøger og anvender ældre udgravninger, at man tager højde for de historiske dynamikker og forhold, der har gjort sig gældende, da arbejdet oprindeligt blev udført. Westerbys metodiske og faglige kritik af Mathiassens udgravningsmetoder var måske korrekt nok, men de kan ikke frakobles det personlige aspekt af konflikten, som helt sikkert også har haft betydning. Bromme er derfor ikke længere kun en senpalæolitisk lokalitet. Det er også en arkæologisk og historisk lokalitet.

Tak

Denne artikel havde ikke været mulig uden hjælp fra en række personer. Først og fremmest tak til Mikkel Sørensen, Københavns Universitet, for at stå for udgravningen og for at opfordre mig til at publicere denne artikel og vejlede mig i processen. Tak til alle, der var med på eller besøgte udgravningen. Tak til Jeppe Boel Jepsen, Museum Nordsjælland, for de fine tegninger, som er langt bedre end forfatterens originale udkast. Medstuderende Christine Delcomyn Dohn fortjener også en tak for at passe på og tage hånd om det samtidsarkæologiske materiale, som ellers ikke havde været bevaret eller anerkendt arkæologisk materiale. Tak til Jasmin Josefina Overgaard Pedersen for kommentarer og rettelser gennem hele processen. Tak til Nationalmuseet, særligt Rikke Søgaard, for hjælp og adgang til arkivmaterialet, uden dette havde denne artikel ikke været mulig. Og til sidst tak til den anonyme fagfællebedømmer og redaktionen, hvis kommentarer og rettelser har gjort denne artikel meget bedre.

NOTER

1. Denne artikel startede som en eksamensopgave i kandidatfeltkurset *Advanced Archaeological Methods*, vejledt af Mikkel Sørensen ved Københavns Universitet. Opgaven havde navnet “Westerby V. Mathiassen: Trial by Re-excavation”, inden den blev oversat til dansk. Genudgravningen er foretaget på Museum Vestsjællands ansvarsområde og har sagsnummer MVE04168. Materialet fra udgravningen er i Københavns Universitets besiddelse.
2. P. Eriksen 2012, s. 14.
3. MacCurdy 1928.
4. H.C. Broholm 1928, s. 154-155; Glob, P.V.: https://biografiskeleksikon.lex.dk/H.C._Broholm.
5. P. Eriksen 2012, s. 17.

6. P. Eriksen 2012, s. 23-24; A. Fischer 2002, s. 42.
7. Avisudklip, Bromme 3704/81, Bromme, Oldtidens arkiv, Nationalmuseet.
8. Brev fra Westerby til Mathiassen 27. september 1945, Bromme 344/45, Bromme, Oldtidens arkiv, Nationalmuseet.
9. E. Westerby 1985, s. 164-186.
10. Avisudklip, Bromme 3704/81, Bromme, Oldtidens arkiv, Nationalmuseet.
11. Avisudklip, Bromme 3704/81, Bromme, Oldtidens arkiv, Nationalmuseet.
12. Brev fra Mathiassen til Hjørdis Westerby 3. maj. 1946, Bromme 181/46, Bromme, Oldtidens arkiv, Nationalmuseet.
13. P. Eriksen, s. 38.
14. Brev fra Westerby til Mathiassen 19. september 1945, Bromme 344/45, Bromme, Oldtidens arkiv, Nationalmuseet. s. 3.
15. E. Westerby 1985, s. 174.
16. Udgravningsrapport Bromme 2021, s. 14.
17. Udgravningsrapport Bromme 2021, felt 4, bilag T13, s. 13.
18. Brev fra Westerby til Nationalmuseet, 3. november 1950, Bromme 13/49, Oldtidens arkiv, Nationalmuseet.
19. Bromme, Oldtidens arkiv, Nationalmuseet.
20. T. Mathiassen 1946, s. 164.
21. A. Fischer & F.O.S. Nielsen 1986, s. 30.
22. A. Fischer & F.O.S Nielsen 1986, s. 10.
23. A. Fischer & F.O.S Nielsen 1986, s. 7.
24. P. Eriksen, s. 23-24.
25. Udgravningsrapport Bromme 2021, s. 14.
26. A. Fisher & F.O.S Nielsen 1986, s. 10.
27. Bromme, Oldtidens arkiv, Nationalmuseet.
28. A. Fisher & F.O.S Nielsen 1986

LITTERATUR

- Andersen, S.H. 1972: Bro, en sen glacial boplads på Fyn. *Kuml* 1972, s. 7-60.
- Andersen, S.H. 2016: Rensdyrjægere på farten – Opholdssteder fra senistid i Østjylland. *Kuml* 2016, s. 9-53.
- Becker, C.J. & H. Larsen 1968: Therkel Mathiassen og dansk arkæologi. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 1968, s. 4-31.
- Bielinska-Majewska, B. 2012: Research report: Some comments on late paleolithic lithic raw material economy in the Torun Basin – Based on selected sites. *Anthropologie* 2012, vol. 50, s. 475-488.
- Broholm, H.C. 1928: Langøfundet. En Boplads fra ældre Stenalder paa Fyn. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1928, s. 129-190.
- Brøndsted, J. & T. Mathiassen 1941: *To Hundrede danske Oldsager*. København.

- Brøndsted, J. 1957: Erik Westerby. *Kuml* 1957, s. 6-7.
- Bure, K., T. Mathiassen & J. Troels-Smith 1959: *Stenalderen*. København.
- Donahue, R. & A. Fischer 2015: A Late Glacial family at Trollesgave, Denmark. *Journal of archaeological science* 2015, Vol. 54, s. 313-324.
- Eriksen, P. 2012: *Erik Westerby: arkæolog og politifuldmægtig i Ringkøbing*. Ringkøbing.
- Fischer, A. 2002: Arkæologen Erik Westerby – Frontforsker på fritidsbasis. *Kuml* 2002, s. 35-64.
- Fischer, A., M.F. Mortensen, P.S. Henriksen, D.R. Mathiassen & J. Olsen 2013: Dating the Trollesgave Site and the Bromme Culture – Chronological Fix-Points for the Lateglacial Settlement of Southern Scandinavia. *Journal of Archaeological Science* 40, s. 4663-4674.
- Fischer, A., L.B. Clemmensen, R. Donahue, J. Heinemeier, H. Lykke-Andersen, P. Lysdahl, M.F. Mortensen, J. Olsen & P.V. Petersen 2013: Late Palaeolithic Nørre Lyngby – a northern outpost close to the west coast of Europe. *Quartär* vol 60, s. 137-162.
- Fischer, A. & F.O.S. Nielsen 1987: Senistidens bopladser ved Bromme – en nybearbejdning af Westerbys og Mathiassens fund. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1986, s. 5-42.
- Glob, P.V. 2011: H.C. Broholm. Besøgt 1. december 2022: https://biografiskeleksikon.lex.dk/H.C._Broholm
- Ivanovaitė, L. & F. Riede 2018: The Final Palaeolithic Hunter-Gatherer Colonisation of Lithuania in Light of Recent Palaeoenvironmental Research. *Open Quaternary* 4, s. 1-21.
- Iversen, J. 1946: Geologisk datering af en senglacial boplads ved Bromme. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 1946, bd. 2, s. 198-231.
- Johansson A.D. 1998: *Ældre stenalder i sydlige Norden*. Skovlunde.
- Johansson, A.D. 2003: *Stoksbjerg Vest. Et senpalæolitisk fundkompleks ved Porsmose, Sydsjælland. Fra Bromme- til Ahrensburgkultur i Norden*. København.
- MacCurdy, G.G. 1928: Westerby: Stenalderbopladser Ved Klampenborg Nogle Bidrag Til Studiet Af Den Mesolitiske Periode (Book Review). *American Anthropologist*, Vol. 30, s. 389.
- Mortensen, M.F., P.S. Henriksen & O. Bennike 2014: Living on the good soil: relationships between soils, vegetation and human settlement during the late Allerød period in Denmark. *Vegetation history and archaeobotany*, 2014, Vol.23, 3, s. 195-205.
- Mathiassen, T. 1919: *Stenalderens folk: en populær fremstilling af stenalderen i Danmark*.
- Mathiassen, T. 1926: *Med Knud Rasmussen blandt Amerikas Eskimoer: Minder fra 5. Thule-Ekspedition*. København.
- Mathiassen, T. 1929: *The archaeological collection of the Cambridge East Greenland expedition 1926*. København.
- Mathiassen, T. 1927: *The Thule culture and its position within the Eskimo culture*. København.
- Mathiassen, T. 1933: *Prehistory of the Angmagssalik Eskimos*. København.
- Mathiassen, T. 1934: *Gjentofte Kommune i Oldtiden*. Hellerup.
- Mathiassen, T. 1935: *Skrælingerne i Grønland: Grønlændernes Historie, belyst gennem Udgravninger*. København.

- Mathiassen, T. 1936: *The former Eskimo settlements on Frederik VI's Coast: 6. og 7. Thule-Expedition til Sydøstgrønland 1931-33*. København.
- Mathiassen, T. 1943: *Stenalderbopladsen i Aamosen*. København.
- Mathiassen, T. 1946: En Senpalæolitisk Boplads ved Bromme. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1946, bd. 2, s. 9-198.
- Mathiassen, T. 1948: *Studier over Vestjyllands Oldtidsbebyggelse*. København.
- Mathiassen, T. 1955: *Vor Oldtid*. København.
- Mathiassen, T. 1959: *Nordvestsjælland Oldtidsbebyggelse*. København.
- Nilsson, T. & P. Crabb 1987: Senglacial bosættelse i Vendsyssel. *Kuml* 1987, s. 47-76.
- Pedersen, K.B. 2014: Brommeproblemet 2.0 – en kommentar til Felix Riedes artikel "Brommeproblemet". *Arkæologisk Forum* 30. s. 7-11.
- Petersen, P.V. 2014: *Flint fra Danmarks Oldtid*. Vordingborg.
- Riede, F. 2008: The Laacher See-eruption (12,920 BP) and material culture change at the end of the Allerød in Northern Europe. *Journal of archaeological science* 2008, Vol.35, s. 591-599.
- Riede, F., S.T. Laursen & E. Hertz 2011: Federmesserkulturen i Danmark – Belyst med udgangspunkt i en amatørarkæologs flintsamling. *Kuml* 2011, s. 9-38.
- Riede, F. 2013: 'Brommeproblemet' – senlacial kulturtalesonomi og dens forståelses- og forvaltningsmæssige implikationer. *Arkæologisk Forum* 29, s. 8-14.
- Riede, F. 2014: Brommekulturen 2,1 – et gensvar til K. Buck Pedersen. *Arkæologisk Forum* 31, s. 39-45.
- Riede, F. 2017: *Splendid Isolation: The eruption of the Laacher See volcano and Southern Scandinavian late glacial hunter-gatherers*. Aarhus.
- Saur, R.F. og F. Riede 2019: A critical reassessment of cultural taxonomies in Central European Late Palaeolithic. *Journal of Archaeological Method and Theory* vol. 26, s. 155-184.
- Scheel, H., M. Degerbøl, T. Mathiassen og W. Kreutzmann 1947: *Den danske Jagt i Fortid og Nutid*. København.
- Sørensen, S.A. 1996: *Kongemosekulturen i Sydsandinavien*. Frederikssund.
- Sørensen, L. 2010: The Emergence of The Bromme Culture. *Acta archaeologica* 2010, vol. 81, s. 272-273.
- Sørensen, L. 2010: 14C Dates from the Bromme Culture. *Acta archaeologica* 2010, vol. 81, s. 274-276.
- Westerby, E. 1927: *Stenalderbopladsen ved Klampenborg: nogle Bidrag til Studiet af den mesolitiske Periode*. København.
- Westerby, E. 1935: *Aktionæren i Fare: Aktionærens Retstilling og hans Forhold til Selskabskreditorer, Statsmagt m.m.* København.
- Westerby, E. 1937: *Skarnskvinden Anna Marie og andre vestjyske Retsager fra Holbergs Tid*. København.
- Westerby, E. 1953: *Mammutjægere i Nordtyskland*. Ringkøbing.
- Westerby, E. 1964: *Hotel Ringkøbing*. Ringkøbing.
- Westerby, E. 1969: *Lidt kystmekanik*. Ringkøbing.
- Westerby, E. 1973: *Menneskehedens Vugge?* Ringkøbing.
- Westerby, E. 1985: Da Danmarks ældste Stenalderboplads blev fundet. *Kuml* 1985, s. 164-186.

Bromme revisited

When early archaeological localities become historical

State prosecutor and amateur archaeologist Erik Westerby had a dream of discovering Denmark's first Palaeolithic settlement. He energetically and systematically searched the soil and relief maps of Denmark to find his 'needle in a haystack'. Finally, in 1944, he struck gold when he discovered a Late Palaeolithic settlement at Bromme, northwest of Sorø. But all was not well. Westerby fell ill and was obliged to let Therkel Mathiassen of the National Museum of Denmark handle the excavation of the site, which he undertook in 1945. Unhappy with Mathiassen's methods, Westerby continued to excavate at Bromme until 1950. The site was then left untouched till 2021, when the old excavation was reopened. This article examines the feud between Westerby and Mathiassen in the light of the recent new excavation.

Westerby's troubles didn't begin at Bromme. The first site he discovered and excavated was the Mesolithic locality of Bloksbjerg, near Klampenborg. After excavating there for 8 years, he published his findings to international acclaim, but national criticism. He presented the publication as his doctoral thesis to the University of Copenhagen, but it was rejected. This sparked his feud with the Danish archaeological establishment.

Westerby then went on to discover another Mesolithic site, at Øgaarde in Åmosen, but due to him having to juggle archaeology and law school, he decided to let the National Museum handle the excavation instead. This was led by Therkel Mathiassen. Westerby visited the site twice during excavation and was appalled by what he witnessed. The methods em-

ployed were chaotic and some resulted in the destruction of more lithics than were found.

His next discovery was the Bromme locality. But this site was different, it wasn't just a confirmatory record, this was something completely new. Shortly after the discovery, however, he became ill and was forced to let Mathiassen excavate the site instead, fully knowing he would be unhappy with the result. And when Mathiassen began to publish his findings, Westerby found that all his hard work in systematically searching for the site was not valued at all. This left him very unhappy with the situation. In his final letter to Mathiassen, he wrote that he was so displeased that it would've been better for him if he never found the site in the first place.

While Westerby's frustrations were deeply personal, he also had a different methodological approach to that of Mathiassen. Westerby set great store by a layer dated to the Allerød oscillation, which provided definitive proof that the site was indeed from the latter part of the ice age. During the 2021 excavation, some parts of Mathiassen's excavation was re-examined. Trench 1 contained an intact posthole, which indicates that Mathiassen didn't excavate deeper than 50 cm. In trench 4, Mathiassen's excavation was only observed to a depth of 35 cm, while the Allerød layer was found untouched at a depth of 40-50 cm. Trench 14 was a re-excavation of much deeper test pit dug by Mathiassen, but this too missed the Allerød layer, as his excavation was only observed to a depth of 1.2 m, while the Allerød layer was discovered, untouched,

at a depth of 1.7 m. This indicates that caution should be exercised when considering the results obtained by Mathiassen.

In Westerby's eyes, not digging deep enough was not the only problem with Mathiassen's excavations, another was the careless and chaotic nature of his methods. If Westerby's criticism was well-founded, overlooked and broken lithics would be expected to be found when examining the backfill from Mathiassen's excavation. Fifty-three lithics were discovered in trench 4, but only two of them were from Mathiassen's refill, while 36 lithics were found in trench 5 but 22 of these were from Mathiassen's backfill. Furthermore, three broken blades were found during the excavation of trench 14. This suggests that Westerby's critique was justified. However, when his prior excavation was re-examined, eight lithics were found, five of which were in his backfill.

These problems have now become apparent due to the unique opportunity to re-excavate this important site. Anders Fischer and Finn Ole Sonne Nielsen have re-examined the material recovered by

both Mathiassen and Westerby and have argued that the site comprises multiple chronologically and typologically different phases. But their claim is based on the recorded distribution the lithic artifacts, and this might not reflect the presence of different settlements but is perhaps just an expression of a chaotic excavation.

Finally, when reinvestigating an old excavation, the material recovered is not only from the original context: A new context has been introduced, and this is reflected in the findings, too. In Westerby's old trench XV, bracing from his excavations was left behind, and the archived plans and drawings show how this was used. Metal foil from Westerby's packed lunch was also found. A trowel forgotten during his excavation was also uncovered in Mathiassen's trench. These were not recorded as archaeological finds but should perhaps be considered such as they are now also part of the history of the site. Bromme is no longer just a Palaeolithic site, it is now also an archaeological site, and a historical one, too.

Gustav Hejlesen Solberg
København